

Відкинуті Богом

Олексій Волков

ОЗНАЙОМЧИЙ ФРАГМЕНТ

© Видавництво «Богдан». Усі права застережено.

Фрагмент надано для ознайомлення. Повна книжка — nashaknyga.com.ua

Річка Бог несла величні води тихо та спокійно через широчезні рі внини, порослі високими травами, між вкритими лісами пагорбами і заболоченими низинами. Подекуди з її берегів виростали скелі, а дно утворювало пороги, і тоді влітку вода бушувала, розносячи далеко-далеко шум та піну, й заспокоювалася лише навесні, коли танули сніги.

Її глибини б ули б агаті ри бою. Берегами шумів високий непролазний очерет, ховаючи всіляку звірину. На пагорби вибігали табуни оленів та диких коней, а рі знобарвному птаству, що вкривало численні острови, здавалося, нема ліку. Воно гніздилося щовесни, здіймаючи галас, і коли опадало листя, відлітало зграями туди, куди текла рі чка. І лише величезний хижий птах залишався сидіти на скелі, час од часу ро зправляючи потужні крила, щоб із висоти польоту оглянути володіння.

Уздовж б ерегів ж или люди. Одні орали землю, сіяли, будували хати та ловили ри бу. Інші ночували просто неба, ганяючи степами нескінченні табуни коней та овець, їли майже сире м'ясо, раз у ра з зазіхаючи на володіння землеробів. Вони налітали, немов сарана, палили хати, забираючи зі собою б ранців, і зникали б езслідно, розчиняючись у б езмежних степах під нещадно палючим сонцем.

Річка Б ог народжувалася десь дуже далеко, там, де сідало сонце, і текла вниз, туди, де воно б езжально пекло, а приймаючи до себе менші рі чки, ставала ширшою та сильнішою. Здавалося, цьому нема кінця. Власне, так воно і б уло, адже десь там, ще далі, куди не міг сягнути навіть погляд хижого птаха, вона вливалась у б езкрайне синє море, даючи ж иття і йому. А отже, не помирала — навпаки, була вічною, наче Б ог.

Птахи, звірина, люди, вбиваючи одне одного, усі ра зом тяглися, притискалися, линули до рі чки, адже усім їм вона дарувала захист, воду та їжу — тобто саме ж иття.

Шестеро хлопців на галявині збиралися влаштувати бійку. Полян відкинув подалі гілку, що могла б завадити під час сутички, і ще раз обдивився навколо, погладжуючи долонею виструганий патик, схожий на шаблю.

— Ну, готові, чи як? — не зрозумів Данило, дужий парубок п'ятнадцяти років, схожий на дорослого мужа.

Його карк, грубий, наче у вола, швидко обертав головою, проте остання наче й не бажала крутитися через його товщину, а погляд висловлював обурення. Чому, мовляв, так довго? Схотіли б битися — бийтеся! Ще торік на верхній губі Данила пробилися на заздрість хлопцям перші ріденькі вуса, які здалека добряче виднілися, і хлопець час від часу тягнув їх донизу, аби швидше росли та звисали, наче в дорослих.

— Готові, — відповів Яро, подивившись на Поляна. — Але... Щоб не надурив... Шаблі свої віддаси вже, якщо переможемо. Зробиш потім чи ні — це ще не знати. Краще зразу.

Обоє озирнулися на інших, шукаючи підтримки. Один із хлопців, єдиний, хто б ув'язував голову.

— Ну, гаразд уже, зразу — то зразу, — обридло скривився Данило, відходячи на кілька кроків та розминаючи плечі. — До бою!

Обоє його супротивників били жваві та жилисті, хоч і менші. Вони намагалися триматися так, щоб хтось увесь час опинявся за спиною в Данила, і тому не залишалося нічого іншого, як кидатися на переднього, відразу ж розвертаючись до заднього з наміром уразити. Та Яро з Полянком були обережні й намагалися насамперед вимотати дужого супротивника. Поєдинок був іще нагадував вимахування паликами, ніж справжній бій на шаблях.

Утім, скінчилося все доволі швидко. Данило посунув проти Поляна, й коли Яро кинувся уперед, аби вразити ворога у спину, несподівано розвернувся і, збивши дерев'яною шаблею його

палицю, іншою потрапив просто у голову. Хлопець упав на місці. Здолати сам на сам Поляна виявилося не важко. Кинувши другу шаблю, як вимагали умови двобою, Данило кількома сильними ударами завалив суперника і став зверху.

Бійка закінчилася. Хлопці позбиралися над Яром, розглядаючи ра ну. Голова б іля неї напухла і звідти юшило. Радим — син мірошника, єдиний, хто мав на ногах поступи, майнувши у хашу, приніс кілька лопухів, аби притулити до побитого місця. Підійшов і переможець.

— Живий? Ну, тепер церковна десятина — твоя. Там легше. А тобі, — він повернувся до Поляна, — йти на панщину. Все як домовлялись.

Хлопці повсідалися навколо, заздрісно дивлячись на Данила, який і цього ра зу довів своє. Парубок поклав скинуту ще до б ою сорочку і влігся, тереблячи в зубах травинку. Решта крадькома поглядали на його широкі груди, що здіймалися догори спокійно та потужно. Очі заплющилися. Запала мовчанка.

— А Чихоня таки лазить до нас, — несподівано згадав ще один, наймолодший, якого звали Глібом.

— Точно, — підтримав Яро, потроху очунявши від б олю та прикрості поразки. — Ми удвох б ачили. Він. Де вона, сука, такого вимацала?

— Заб'ю вражого сина... — не ро зплющуючи очей, промовив Данило.

— Та вона стара і груба, та Вістуня, — не зрозумів Ра дим. — Треба тобі?

— Вістуні сто літ не треба, — розмірено пояснив Данило, — а Чихоню заб'ю. Якого лиха на наш б ерег лазити?

— Справді, — підтримав Полян, — маєш там своїх. Нам що — дивитися на це? Чи, може, ще й свічку потримати?

Хлопці мляво загиготіли.

— Але підемо ра зом, — постановив Данило. — Я, звісно, міг би й сам, однак потім скажуть, ніби через Вістуню... А дівки моєї у всьому селі ще нема.

Князь Михайло увійшов до покоїв, де зазвичай приймали гостей, у дорогому ж упані та ро зшитих золотом чоботях. Ідучи навмисно галереєю замість навпростець, він споглядав у двір, і його пильне око запримітило чотирьох прип'ятих коней і трьох вояків. Отже, увійшов лише один. Одяг тих, які чекали, був б рудний, а люди змучені. Та й коні виглядали не краще. В їхніх заплутаних гривах і важких ру хах б оків, на яких крізь шкіру добряче проступили ре бра, вгадувалася далека виснажлива дорога.

— Дай тобі, Боже, здоров'я та доброї вдачі, великий княже! Хай б ереже тебе Господь від злого та поганого, — промовив гонець, низько кланяючись.

— І тобі земного б лага, — стримано відпопів князь. — Ти хто б удеш?

— Мене звати Осип Нещада, і я є сотником та наблизеним слугою Великого Князя Костянтина Острозького, від якого привіз грамоту. Її маю передати тобі ра зом із низьким уклоном.

Вклонившись удруге, гонець витягнув сувій і шанобливо простягнув його Михайлові.

Мовчки зламавши печатку, Глинський пробіг очима написані рядки і відклав грамоту на стोलик.

— Присядь, сотнику, бо з ніг упадеш. Князь Костянтин пише, що ти маєш говорити від його імені. Кажи, що повинен.

— Так. Але чи зможеш ти, Великий Княже, говорити зі мною, наче моїми вустами промовляє сам Великий Гетьман, а вуха його чують моїми?

— Довіра князя Костянтина до прислуги мене вражає. А чому він не написав у грамоті те, що хотів?

— Довіру свого князя я завоював, коли здався московитам, побачивши, що він потрапив у полон, — стримано відповів сотник. — А паперові, Великий к княже, не кожну таємницю можна довірити.

— Довірити не можна нічого й нікому, — поблажливо всміхнувся Глинський на другу частину промови гінця, пропустивши повз вуха першу. — Кат ро зв'яже твого язика не гірше, ніж мої ру ки ро згорнули сувій.

— Я у твоїй владі, найсвітліший, — цього ра зу Нещада лише трохи нахилив голову. — Твоя воля зробити це.

— Ти надто сміливий, — невдоволено мовив князь. — Утім, хтозна, може, й до того ще дійде. Говори! Нас ніхто не чує.

— Великий к княже, мій правитель та володар, князь Острозький Костянтин четвертий рі к мучиться у московському полоні. На Ру сі це добре відомо. Не знають іншого — тепер князь Костянтин уже не б ранець. Перед Покровою він склав присягу на вірність московському цареві Василю і тепер може не лише вільно пересуватися — цар московитів надав йому великі земельні володіння й призначив одним зі своїх полководців. Нині князь Костянтин на чолі чималого війська охороняє межі Московії, як і звелів цар Василій.

— Твій господар послав тебе до мене, щоби повідомити про свою зраду? — зовні б айдуже зауважив Михайло.

— Великий к княже, про зраду не йдеться, хоча так тепер до пори до часу вважатимуть у Ру сі.

— А як це назвати, коли гетьман Великого князівства Литовського охороняє межі Московії, склавши присягу її цареві? — голос Глинського почав дзвеніти.

— А як назвати, княже, коли ру синська шляхта служить литвакам та полякам, охороняючи їхні межі, в той час, коли землі Руські ще не так давно самі вирішували власну долю? Невже це так

швидко забулося? Коли Київ б ув б атьком землі Руської і б еріг усе, що б уло доброго на ній?

— До чого ти хилиш? — перебив князь.

— Не хилю я, княже, а передаю тобі послання від мого володаря про те, що колись мусить настати час. І зараз — чи не найкраще. Мир між Московією та литваками довго не протримається. І великий князь Костянтин здатний вплинути на це. У його владі велике військо. Твій б рат, князь Іван — київський воєвода. Твої намісники, княже, старостують у Черкасах, Полтаві, Турові, Утені. Кажуть, король обіцяв тобі Б рацлав. У тобі, княже, православна шляхта б ачить свого. Спалахне уся Русь. Православна! І коли б уде відтворено Київську монархію...

— Ти хоч ро зумієш, нещасний, що верзеш?! — Глинський мимоволі підвівся. — Ти, посланець зрадника, закликаєш до зради мене, вірного підданого, наближеного самого короля, маршалка королівського двору... Ти ро зумієш своєю нікчемною головою, що я мав б и закувати тебе у кайдани і везти до Вільна?

— Річ не в тому, щ о ро зумію я, — опустил очі Нещада, не витримавши гнівного погляду. — Я лише вірний слуга, більше нічого. Розуміти належить Великому Князеві Костянтину. І він ро зуміє, що попри твоє католицтво ти захищаєш православних русинів та випрошуєш для них б лага у короля. Знає, що твій хист великого воїна не дає тобі вдоволення від ж иття при литовському дворі, де кожен католик прагне з'їсти тебе, вижити. Знає, що серце твоє воліє до Русі, адже здобувши славу в Саксонії, ставши улюбленцем цісаря, ти повернувся сюди. Ось що ро зуміє Великий Князь, тому й прислав мене до тебе. Через це й не годиться моя нікчемна голова для ж одного порівняння з такою великою метою.

Вигляд Глинського продовжував залишатися гнівним та незворушним, але усередині починали вирувати інші почуття. Наче гонець Великого Гетьмана, а нині виходило — запроданця, зумів

підібрати ключа до потаємної скриньки, що б ула десь глибоко у ньому й відчиняти яку мав право лише він сам.

— І ще велено мені ро зповісти про одного... зрадника. Дашкевич у Московії. Але не з московитами. Він із князем Костянтином. І військо у нього не московське — його військо. І кримський хан Гірей воює тепер із литваками, а з Московією у мирі. Тому з його б оку також б уде поміч. Знаю, що ти скажеш, княже, — усі вони, і московити, і хан — не хочуть б ачити нас вільними. Нехай. Але ми скористаємось їхньою допомогою. А далі — залежатиме від нас самих. І тобі, в еликий к няже, вирішувати — бути господарем на своїй землі чи справді закувати мене у кайдани і дивитися далі, як її скатоличують та притискають твій православний нарід, позбавляючи найменшого голосу.

Ось що замислив Острозький! Те, про що виникали думки чи не в кожного з великих ру синів. Воно й не дивно. От тільки... Глинський добре знав гетьмана. Недарма їх обох єднав давній рі д. І те, що промовляли вуста його вірного слуги і призначалося для вух Михайла, аж ніяк не б уло вмістом подібної скриньки, яку мав у собі й князь Костянтин. За ро ки служби при дворі саме ро зуміння, що таке інтриги, дало Глинському змогу скочити так високо. І сподівання колишнього гетьмана, що патякання його гінця він, князь Михайло, сприйме за монету чистого золота, навіть веселило. Попри все, ніхто у королівстві не мав стільки земель та б агатства, як Острозький. Тривав котрий уже рі к його полону, а король, так і не передавши остаточно б улави Кішці, наче продовжував тримати місце, не вірячи у зраду гетьмана.

«Відродити Київську монархію...» Слова засіли. Власне, вони давно лежали десь там, на дні отої потаємної скриньки, яку намагався відчиняти якомога рі дше. Але ж не для того прислав князь цього зірвиголову, щоб запропонувати все йому. Радше, щоб використати, як і московитів, як і хана Гірея...

Русин насамперед про власну скриньку дбає. Тільки не ту, що глибоко у грудях... Глинський рв учко підвівся, навіть не глянувши на гінця.

— Тебе і твоїх людей відведуть до покоїв. Вам треба поїсти та поспати.

— А відповідь, княже? — підвівся, хитаючись, Нещада. — Ось що потрібно насамперед.

— Буде тобі й відповідь, — безбарвно мовив Михайло. — Не хутір просиш. Пийте мед, їжте. Завтра на світанку скажу тобі... Поки що чекай.

Князь Іван, воєвода Київський, відштовхнувся від стіни, де грубим килимом б ула завішена діра, і ру шив з потаємних покоїв. Від незручного стояння затерпли ноги. Він чув усе. Усередині млоїло. Невже Михайло пристане на той заклик Острозького?! Чого йому ще? Боже праведний... Улюбленець короля! Тоді, якщо не вийде, — кінець усьому: і воєводству, і голова з пліч полетить. А воно ж не вийде... Пришвидшуючи крок, Іван прямував на протилежний кінець покоїв — туди, де зараз мав б ути його б рат, у якого всередині наче чорти сиділи, якому він б ув зобов'язаний усім — владою, воєводством і завдяки якому тепер складе голову.

Світло маленької лампадки ледве ж еврїло, і тремтячі ру ки Лук'яна перебирали те, що насилу б ачили очі. Цей запах залазив у ніс, наче дурман, від чого крутилася голова, а сторінки грубезної книги шелестіли так, що доводилося увесь час прислухатися, чи не ри пнуть двері. Власне, тоді вже б уде пізно. Потрібно швидше. Їхні кроки він мусить почути ще ра ніше, інакше...

А очі продовжували виловлювати з пожовклих сторінок чарівні літери, від чого губи ворушилися самі:

1 На Господа я надіюся, як ж е ви кажете душі моїй: «Відлітай на гору вашу, як птах»?

2 Бо ось грішники напружили лук, наготували стріли, щоб стріляти в темряві в непорочних серцем.

3 Бо те, що Ти довершив, вони зруйнували. Що зробить праведний?..

5 Господь випробовує праведного і нечестивого, а той, хто любить неправду, ненавидить душу свою.

6 Дощем проллє Він на грішників палаюче вугілля, вогонь і сірку. Палючий вітер — частка їхньої чаші.

7 Бо праведний Господь і любить правду. На праведних дивиться лице Його.

Але ж коли? Коли це станеться? Поки що усе навпаки. Чим він не праведний? Чим заслужив гнів Господній? А може, тим, що, читаючи ці рядки крадькома, замислюється над кожним словом? Намагається зрозуміти, що до чого.

Зрозуміти до кінця не вдавалося поза всяке б ажання. Восени отець Никодим забрав ра зом із належним ж итом усе сіно, яке вдалося заготувати. І марно плакала мати, що самим нічого не залишилось, адже усі ті луки, де ро сли трави, відібрав ненаситний Данило, який, дай волю, міг б и викосити поживу на всіх б ерегах, що їхні та що не їхні. Навіщо йому стільки? З тих зроблених вуликів можна прожити не гірше, ніж мірошнику з млина. І не проллється на його голову оте палаюче вугілля, не кажучи вже про сірку та вогонь. Навіть коли товче його, Лук'яна, по плечах заради ро зваги. А інші, хто невідомо за що гидливо називає його Чихонею?

1-2 Спаси [мене], Господи, бо не стало праведного, бо нема вірних між синами людськими.

3 Неправду говорить кожен б лижньому своєму; уста улесливі говорять від серця лукавого.

9 Навкруги нечестиві ходять, коли підносяться нікчемні з синів людських.

Оце вже правда. Що є, те є. А дяк Євстафій? Лук'ян не ра з гадував, як той тягнув собі те, що принесли селяни, і коли це сталося уперше — ще й відшмагав його рі зками, що тримав у недільній школі отець Никодим. Як міг чинити так той, хто оберігав Слово Б оже і навіть навчав йому?

Думки Лук'яна знову почали ро збігатись, як завжди, коли залазив у такі хаші. Згадка про недільну школу відвернула від цього, найбільш б олісного. Останній ра з, коли він тягав воду і тер порепану підлогу, Федько, менший син мірошника, хоч і б ув лише на рі к молодшим од Лук'яна, ніяк не міг порахувати, скільки б уде, якщо до чотирьох мішків ж ита додати ще сім.

Лук'ян Котира міг спостерігати оце все лише збоку, до самої ж науки б уло зась. Утім, уже давно зрозумів, яким чином ті, хто вміють, лічать б удь-що. Школа, котра збиралася щонеділі, скінчилась, а хлопець, шаленіючи від задоволення, подумки збільшував кількість уявних мішків, додаючи ще стільки, а потім ще, а потім ще. А згодом удома так, щоб не б ачила мати, заліз у мішечок із гречкою, відсипавши дві ж мені. Він довго ра хував зернятка, вважаючи кожне цілим мішком, додаючи то по чотири, то по двадцять чотири, то по кілька сотень. Тоді додав у пам'яті, а потім перелічив зернятка. Зійшлося усе до єдиного. Якби це справді б ули мішки, вистачило б на усіх. І порахувавши тих, кому здалося б и дати, він подумки ро зділив цей скарб, а потім ро зкинув по одному зернятку, аби перевірити. Усе зійшлося знову.

А чи є тут книжки, в яких написано, що далі? Найбільше, що міг уявити Лук'ян, — сто сотень. А як додати ще? Двічі по сто сотень, тричі... Сто по сто сотень! Де кінець ліку? Що — нема?! Губи ворушилися, а він ділив та множив, не підозрюючи, що ро бить саме це. А чи б уває така книжка, де написано, що там, за межею, куди сідає сонце. Там, у Дикім полі та ще далі за ним? А в інший б ік? За литваками і ще далі? Де край, і чи є він узагалі?

У часи, коли залишався сам, Лук'ян шукав, а прибираючи, обдивлявся усі закутки до найменшого. В усій церкві книжок б уло тільки три. І усі про Б ога, Який жив на небі. Там, де зорі та місяць, там, де сонце та хмари. То чому не писали у них, що воно таке? Як високо? І чому сонце, ховаючись за скелі на Даниловому б ерезі, не сходить зранку звідти? Воно з'являлося з іншого б оку над ро систими луками. Чому? Напевно, це дуже потаємні книжки, і їх не може б ути у звичайній церкві такого маленького села. А от у Б рацлаві, напевно...

— А-а-а! — різкий ро згніваний голос та кістлява ру ка Євстафія, наче ота небесна сірка, впали на голову б ідолашного Лук'яна. Його тягли геть, оббиваючи кути і сиплячи тумачи, куди попало.

— Цур тобі, пек, антихристе! Куди полізло, матері твоїй хиря!

Виволікши нещасного надвір, дяк гамселив Лук'яна патином, що не знати звідки потрапив під ру ку.

— Святу книгу хотів украсти! Буде твоїм і хребту, і ж ивоту!

— Прости, Господи! — перехрестився отець Никодим, котрий якимось дивом також опинився тут.

— Не крав я, не крав її! — волав Лук'ян, коли терпіти стало неможливо. — Почитати хотів! Не б ийте!

— А б рехати ще б ільший гріх, аніж красти! — сильніше приклався Євстафій.

— Богом клянуся! Господом-Богом Всевишнім! Горіти мені у пеклі, якщо...

Не кажучи б ільше нічого, святий отець виніс Псалтир і, розгорнувши як удалося, тицьнув йому під ніс.

— Горіти тобі справді у пеклі. Читай, коли хотів...

Розмацькуючи сльози, бідолашний хлопець швидко заворушив губами:

— Господь — твердиня моя і пристановище моє, визволитель мій, Бог мій, поміч моя; на Нього моя надія, оборонець мій, ріг спасіння мого, заступник мій. Огорнули мене муки смертельні, і ріки б еззаконня засмутили мене. Кайдани пекельні скували мене...

Обоє пороззявляли ро ти.

— Ну, вистачить, — похмуро мовив отець Никодим, закриваючи книгу. — Грамоту звідки знаєш?

— Знаю, — схлипував нещасний. — Чув, як ви у недільній школі вчите. І грецькою можу...

— Книжки б рав сам?

— Брав, святий отче...

— Ну, тоді мусиш знати, що там написано і таке: «Пихатість передує падінню, а гординя — загибелі! І краще б ути сумирним духом із покірними, ніж ділити здобич із гордими!»

Голос отця Никодима перейшов на крик, і він, вихопивши палицю в Євстафія, заходився ще б ільше лупцювати Лук'яна.

— Михайле, брате мій!

— Збери зо два десятки своїх хлопців, — рвучко повернувся той. — Неспокійно тепер. Мушу їхати до короля.

— Ну, слава тобі, Господи, — перехрестився Іван. — Я вже б уло, думав...

— А ти думай, добре ро биш, — осадив його, наче коня, Михайло. — Ще нічого не вирішено. Ти — воєвода Київський. Усе чув? От і думатимемо ра зом.

— А... твоя варта? — наче згадав воєвода. — Залишаєш?

— Моя варта завжди зі мною. Твої поскачуть позаду, дивитимуться, чи хто не стежить. Зрозумів?

...

Далі — у повній книжці «Відкинуті Богом».
nashaknyga.com.ua